

Кобко-Одарій Вікторія Сергіївна

Національний університет «Одеська юридична академія»

асистентка кафедри загальної теорії права та держави

кандидат юридичних наук

РОЛЬ ПРАВОВОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ

Формування особистості - це процес, що охоплює всі сторони життя, в якому важливе місце належить впливу різного роду детермінант, таких як мораль, право, соціалізація, релігія, наука, освіта, виховання, засоби масової інформації, мистецтво, традиції та звичаї тощо. Але зовсім мало уваги приділяється тому, яку роль відіграє менталітет у процесі формування особистості. Хоча, саме менталітет являє собою критеріальну та оціночну основу особистісної та суспільної свідомості. Інакше висловлюючись, менталітет – це соціальний феномен, що визначає процес формування особистості. І саме недостатня наукова вивченість ролі менталітету при формуванні особисті, і визначає актуальність даного дослідження.

Дослідженням феномену «особистість» у різні часи займалися такі науковці як: С. Максименко, Д. Полежаєв, О. Пухкал тощо. А вивченню правового менталітету присвячено роботи різних вчених, зокрема І. Бичко, В.М. Дем'яненка, О.П. Дзьобаня, І. Ковалю тощо. Однак, надзвичайно мало робіт, які були б присвячені ролі правового менталітету у процесі формування особистості.

Тож метою нашого дослідження є встановлення ролі та значення правового менталітету у процесі формування особистості.

Але перш за все, слід зазначити, що у контексті нашого дослідження ми вважаємо за доцільне використовувати поняття правова ментальність, оскільки вважаємо, що воно більш характерне для категорії особистості, а

поняття правовий менталітет відноситься до колективних суб'єктів, різних соціальних груп та народу в цілому.

Перш за все, на нашу думку, слід звернутись до етимології понять «правова ментальність» та «особистість», щоб домогтися ясності у науковому дослідженні.

Так, під *правовою ментальністю* слід розуміти (від лат. *mens* — спосіб мислення) – своєрідний корелят ідеології, спосіб індивідуального історичного мислення, форма «НЕусвідомленого», характеристика свідомості людини» [1, с. 35]. А, щодо поняття «*особистість*», ми погоджуємось із думкою С.Д. Максименка, що «це форма існування психіки людини, яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції, та має свій унікальний і неповторний внутрішній світ [2, с. 9].

Логічно, що особистість формується під впливом релігійних, історичних, культурних, економічних, політичних, етичних, освітньо-виховних концепцій, традицій та звичаїв суспільства. А правова ментальність, як сукупність інтелектуальних навичок та правових установок, архетипів властивих окремій людині, передбачає певний рівень правосвідомості, самосвідомості, підсвідомості, де глибинні правові ментальні якості та характеристики виступають об'єктами соціального успадкування особистості. Адже людина, своєю чергою, залежить від умонастроїв у соціальному середовищі, його правових установок, ціннісних орієнтацій. Таким чином, у центрі уваги особи виявляється образ світу, який закладений різного роду детермінантами та опосередковується епохою, в якій проживає особа.

Особистість являє собою елемент надскладної системи суспільства і має певну структуру, тому звернемося насамперед до питання про будову особистості, що дасть змогу визначати роль та місце правової ментальності.

Щодо структури особистості існує маса підходів, у яких особистість мислиться як певна система, що розуміється вкрай різноманітно. З погляду психологічних аспектів у структурі одні виділяють: темперамент, спрямованість, здібності; інші акцентують увагу характері; треті сприймають особистість як свідомий суспільний індивід; четверті до них відносять пізнавальні процеси, свідомість, самосвідомість, емоції, вольові якості, сферу мотивації та характер [3, с. 271].

Свідомість людини освоює світ за допомогою «мисленого інструментарію», який дано йому певною епохою. Завдяки самосвідомості, що виступає як форма усвідомлення індивідом своїх фізичних, інтелектуальних, особистісних особливостей, людина усвідомлює своє місце у системі суспільних відносин, свій світогляд, цілі, інтереси та мотиви поведінки. Самосвідомість об'єднує людство як «*homo sapiens*».

Перелічені компоненти сприяють стабільності людини як соціальної істоти, що самоусвідомлює себе в той же час як індивідуума, наділеного унікальними відмінностями. Цілісність свідомості визначається єдністю трьох моментів: почуттям власного існування; почуттям присутності тут і зараз у певний момент часу; ідентифікацією себе у світі. Відсутність хоча б однієї з названих елементів розцінюється як руйнація ментальності особистості, отже, і свідомості, оскільки ментальність є визначальним у її формуванні [4, с. 44].

Наступний етап після усвідомлення загальної картини об'єктивної реальності, її глибинних підстав, тобто здобуття знань шляхом самосвідомості та самопізнання особистості – формування світогляду. Воно передбачає самовизначення особистості, наявність конкретної ціннісної орієнтації, визначення свого місця у житті, вироблення основної спрямованості життєвої лінії особи, визначення як вона ставиться до права та держави. Світогляд виступає ядром структури особистості. Він безпосередньо залежить від звичайного досвіду людини. У той самий час

світогляд - це вищий «рівень самосвідомості індивіда», за допомогою світогляду людина оцінює себе, своє оточення, власне життя, правову реальність. На основі світогляду виявляється система смислів і цінностей, виробляються ідеали та ставлення до державно-правових інституцій. Це система, що утворює внутрішнє духовне ядро особистості.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що самосвідомість і світогляд є основою нашого досвіду, тоді як правова ментальність – це, висловлюючись умовно, сам досвід (сформовані у процесі життєдіяльності установки, правові цінності, правові архетипи, правові уявлення). Тобто ментальність - це те, без чого формування самосвідомості та світогляду конкретної людини не може відбутися.

Але, справедливо буде зазначити, що від народження людина позбавлена будь-якої «ментальної програми». Тому «ментальна програма» успадковується через соціалізацію, освіту, виховання. Мова йде про передачу позитивного досвіду, накопиченого людством - культурних, моральних, соціальних та правових традицій і т. д. А вже сам правовий менталітет виконує захисну функцію для народу (має здатність до самозбереження та самовідновлення).

В контексті усього вище зазначеного, слушно поставити запитання – а яким же чином правова ментальність впливає на особу?

Все відбувається через досить простий механізм, через який проходить кожна людина. Це механізм перейняття (наступності) різних цінностей, принципів, ідеалів, звичок, традицій, соціальної та правової поведінки тощо. І як влучно зазначає Д.В. Полежаєв, що правова ментальність, «цінності соціального індивіда формуються згідно вимог соціального середовища, під впливом прийнятих норм поведінки. При цьому провідну роль відіграють цінності того соціального середовища, в якому формувався соціальний індивід (особливо важливими є первинні референтні групи: сім'я та найближче соціальне оточення). Первинні

соціальні групи стають «зразком» для людини, «орієнтуючись» на нього, вона виробляє певні прагнення і критерії, згідно яких вибудовує своє життя. Людина, живучи в певному соціальному середовищі, перетворює його цінності у власні й відчуває успіх у житті з точки зору досягнення прагнень, що відповідають цим цінностям. Цікаво, що цінності соціального індивіда мають тісний зв'язок із соціальними установками» [5, с. 79]. Таким чином формуються правові ментальні установки, архетипи, стереотипи, різні уявлення про буття та правову реальність світу. І вже потім, за допомогою цього, особистість здатна оцінювати буденну і правову реальність, різного роду вчинки та події, правові інституції тощо – через призму ментальності.

Загалом правова ментальність — це комплекс основних уявлень, оціночних критеріїв, які необхідні свідомості особи та суспільству для його оцінки та стабільності, прогресивного розвитку у певному ментальному ключі та позитивної динаміки існування. Можна стверджувати, що правова ментальність є певною своєрідною пам'яттю людини про минуле, психологічна детермінанта поведінки людей, які вірні своєму історично ментальному «коду» за будь-яких обставин. Тому можемо стверджувати, що правова ментальність виступає базисом та певним фундаментом у процесі формуванні особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Терещенко М.В. Ментальність української нації як складова соціально-економічної поведінки в умовах розвитку неокапіталізму початку ХХІ ст. ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». 2017. С. 119-125.

2. Максименко С.Д. Модуси розуміння особистості в психології: буттєве і духовне, цілісність і саморух. *Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика* / за ред. С.Д Максименка, В.Л. Зливкова, С.Б. Кузікової. Київ-Суми, 2015. С. 9-16.

3. Пухкал О. Духовний вимір української ментальності. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2008. № 4. С. 270-278.

4. Ж. Ле Гоф. Ментальность: двусмысленная история. *История ментальности, историческая антропология*. М., 1996. С.42-50.

5. Полежаєв Д.В. Ментальність особистості: філософсько-освітній аспект. *Психологія і особистість*. № 2(8). 2015. С. 71-85.

Ключові слова: менталітет, ментальність, особистість, національний характер, психологія, правова реальність.

Key words: mentality, mentality, personality, national character, psychology, legal reality.

Ковбасюк Степан Валерійович

*Національний університет одеська юридична академія
старший викладач кафедри загальної теорії права та держави,
кандидат юридичних наук*

НОВІ ПІДХОДИ ДО ТИПОЛОГІЇ ІНСТИТУТІВ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Сучасне суспільство генерує такі вимоги, які має забезпечувати держава: космополітичність, мобільність, належний стан навколишнього середовища, секулярність, розвиток і заохочення технологічних змін тощо. Саме тому основою інституціоналізації сучасної держави стає побудова системи інститутів держави здатної до міжінституційної конкуренції та діджиталізації, основним завданням якої є створення умов для регулювання та фактичного упорядкування певної групи відносин у соціумі відповідно